

DUBRAVKA IVŠIĆ MAJIĆ

Rumeni rudnici eritrejski

Kad sam pisala tekst za ovu *rubriku*, *rudarila* sam po knjigama dugo u noć, gotovo dok zora nije *zarudjela*, pa sam ujutro bila blijeda lica, kao da mi nedostaju *eritrociti* u krvnoj slici. Nakon što sam popila čaj skuhan u *rostfraj*-posudu, lice mi se ipak *zarumenjelo*, pa sam prije izlaska iz kuće samo nanijela *ruž* i stavila prsten s malim *rubinom*. Na stubištu sam sreća *riđokosu* susjedu koja se žalila na *brđave* cijevi i slavinu u kuhinji i rekla mi da se njezina nećakinja upravo cijepila protiv *rubeole*.

U početnome odlomku kosim su slovima označene riječi koje u osnovi imaju indoeuropski korijen **h₁rud^b*-. Taj korijen označava crvenu boju i ima brojne odraze u gotovo svim granama indoeuropskih jezika, pa tako i u slavenskima i hrvatskome. U hrvatskome postoje tri pridjeva sa značenjem ‘crvenkast’ koji se izvode od toga korijena.

Od toga se korijena izvodi danas pomalo zastarjeli pridjev *rud* ‘crvenkast, rumenkast’, od kojega je nastala imenica *ruda*. Izvorno je značenje imenice bilo ‘crvena zemlja’, a danas je *ruda* (češće i *rudača*) naziv za ‘mineralnu sirovinu’, kako je i u drugim slavenskim jezicima (usp. slovenski *rúda*, ruski *pyða*, češki *ruda*). Od imenice *ruda* izvedene su i riječi poput *rudnik*, *rudar*, *rudarstvo*, a od istoga korijena tvoren je i glagol *rudjeti* ‘postajati crvenim’ (obično u izrazima *zora rudi*, *jabuke rude*).

Drugi hrvatski pridjev koji se izvodi od indoeuropskoga korijena **h₁rud^b*- jest *rumen*, koji je postao od praslavenskoga **rumenъ*, **ruměnъ* (< **rudmenъ*, **rudměnъ*) i također se nalazi u ostalim slavenskim jezicima (slovenski *ruměn*, ruski *румяный*, češki *ruměny*). Jedna od najčešćih izvedenica od toga pridjeva jest imenica *rumenilo* koja označuje ‘rumenu boju’ te ‘kozmetičko sredstvo za rumenjenje lica’.

Treći sličnoznačni hrvatski pridjev izveden od istoga korijena jest *riđ*, kojim se najčešće označuje crvenkasta boja kose. On je nastao slavenskim prijevajnim duljenjem toga indoeuropskoga korijena (usp. ruski *рыжий*, poljski *rydz*).

Osim pridjeva koji označuju boje i njihovih izvedenica, od indoeuropskoga je korijena **h₁rud^b*- postala i imenica *hrđa*. U standardnome hrvatskom jeziku naknadno je dodan početni *h-*, a izvorno je stanje još vidljivo u nekim dijalektima (npr. *rjã* na Braču i *rdã* na Korčuli) te u drugim slavenskim jezicima (slovenski *rjã*, ruski *ржа*, poljski *rdza*). Crvenkasta boja hrđe bila je motivacijom za njezino imenovanje i u germanskim jezicima. Tako je u njemačkom od indoeuropskoga korijena **h₁rud^b*- nastala imenica *Rost* ‘hrđa’, koja se nalazi u hrvatskome razgovornom nazivu *rostfraj* ‘nehrđajući’ (iz njem. *Rostfrei*).

Spomenuti indoeuropski korijen dao je i u drugim indoeuropskim jezicima naziv za crvenu boju. Primjerice u germanskima (njemački *rot*, engleski *red*), baltijskima (litavski

rūdas ‘tamnožut, crvenosmeđ’), keltskima (staroirski *rúad*), sanskrtu *rudhirá-* te u grčkome *έρυθρός* [erythrós] i latinskome *ruber*.

Grčki pridjev *έρυθρός* [erythrós] prepoznajemo u nazivu za crvena krvna zrnca – *eritrociti* – te u imenu afričke države *Eritreje*, koja je koncem 19. st. nazvana po antičkome imenu Crvenoga mora, na čijim obalama leži (grčki *ή Ερυθρά θάλασσα* [he Erythrá thálassa]).

Latinski pridjev *ruber*, odnosno njegove izvedenice *rubidus* ‘tamnocrven’ i *rubeus* ‘crvenkast, rumen’ kriju se pak u nazivu crvenkastoga dragog kamena *rubina*, u nazivu kemijskoga elementa *rubidija* (koji ima crvene linije u emisijskome spektru) te u nazivu bolesti *rubeola* (po karakterističnome crvenilu kože). Latinski se pridjev *rubeus* u francuskome razvio u *rouge*, što je posuđeno u hrvatski kao *ruž* ‘kozmetičko sredstvo kojim se boje usne’.

Od latinskoga pridjeva *ruber* izvedena je i imenica *rubrica* ‘crvena zemlja’, koja je dala hrvatsku riječ *rubrika*. U prenesenome smislu riječju *rubrica* označavali su se naslovi zakona, koji su bili pisani crvenom bojom, a poslije i drugi naslovi, inicijali, početci i završetci poglavlja. Naposljetku se značenje proširilo s ‘naslov napisan crvenom bojom’ na ‘odjeljak koji zauzima tekst ispod crvenog naslova’ te suvremeno ‘odjeljak u časopisu s posebnim sadržajem i naslovom’ i ‘odjeljak u formularu’.

Pretplatite se na sedmo godište *Hrvatskoga jezika!*

Pretplatiti se možete putem e-adrese hrjezik@ihj.hr ili mrežnih stranica knjige.ihj.hr. Uplate se šalju na račun u Privrednoj banci Zagreb: HR6023400091110616363 s naznakom „za *Hrvatski jezik*“. Svi pretplatnici postaju članovi Kluba pretplatnika časopisa *Hrvatski jezik* te ostvaruju pravo na 40 % popusta na sva institutska izdanja.